

колгоспів; по-друге, покращення технічної оснащеності укрупнених колгоспів; по-третє, наявність у колгоспах чисельних кваліфікованих кадрів; по-четверте, різке збільшення прибутковості колгоспів [10, 36].

Постанова лютневого (1958 р.) пленуму ЦК КПРС стала своєрідним поштовхом до вирішення давно назрілих проблем. Подальші події розгорталися швидко. У березні 1958 р. рішення пленуму Центрального комітету було продубльовано пленумом ЦК Компартії України.

Отже, на початок 1958 р. в країні назріла потреба в проведенні кардинальних змін у системі матеріально технічного забезпечення сільського господарства. Найбільш ефективним шляхом вирішення цього питання радянським керівництвом вбачалася передача сільськогосподарської техніки у власність колгоспам. На 1958 р. ця ідея була вже далеко не новою. Вперше вона була висловлена ще на початку 1930-х років. Теоретичною розробкою цього питання в різний період займалися провідні економісти Радянського Союзу. Проте слабке економічне становище колгоспів не дозволяло на той час перейти до практичного вирішення цього питання.

Загострення економічних протиріч між МТС та колгоспами на середину 1950-х років змусило шукати шляхи їх подолання. Це, зокрема, виявилось у створенні тракторно-рільничих і комплексних бригад, спільному плануванні робіт, тимчасовій передачі техніки МТС в розпорядження колгоспів, створенні єдиного керівництва МТС і колгоспів. Ці експерименти стали своєрідним джерелом для накопичення практичного досвіду в питанні реорганізації МТС.

Таким чином, на середину 1950-х років потреба в реорганізації МТС та передачі сільськогосподарської техніки колгоспам не лише назріла, але й мала серйозне теоретичне та практичне підґрунтя для своєї реалізації. Прийняття Верховною Радою СРСР в березні 1958 р. Закону «Про дальший розвиток колгоспного ладу та реорганізацію машино-тракторних станцій» стало закономірним завершенням цього процесу.

1. Вербицкая О. М. Российское крестьянство: от Сталина к Хрущёву. Середина 40-х начало 60-х годов / О. М. Вербицкая. - М. : Наука, 1992. - 224 с.

2. Гайдуцький П.І. Відродження МТС (Організація машино-технологічних станцій в ринкових умовах) / П.І. Гайдуцький, М.Г. Лобас. - К. : НВАТ "Агроінком", 1997. - 508 с.

3. Голікова О. М. Продаж техніки МТС колгоспам: до історії ухвалення рішення / О. М. Голікова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Історія України. Українознавство : історичні та філософські науки. - 2008. - № 835, вип. 11. - С. 123-126.

4. Зеленин И. Е. Аграрная политика Н. Хрущёва и сельское хозяйство страны // Отечественная история / И. Е. Зеленин. - 2000. - № 1. - С. 76-93

5. Зиза М. М. Зміни виробничих відносин в українському селі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття):

історичний аспект: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Луганськ, 2005. - 29 с.

6. Климов П. И. Колхозная деревня после сентябрьского Пленума ЦК КПРС (1953-1958) // История СССР / П. И. Климов. - 1959. - № 2. - С. 34-53.

7. Лубко І. М. Спроби аграрних перетворень М. Хрущова та їх вплив на українське село (1953–1964 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Донецьк, 2002. - 19 с.

8. Ровчак Л. В. Машинно-тракторні станції в Україні (50-ті рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Донецьк, 2000. - 19 с.

9. Романюк І. М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття. – Вінниця : Книга-Вега, 2005. - 256 с.

10. Русинов И. В. Аграрная политика КПРС в 50-е – первой половине 60-х годов: опыт и уроки // Вопросы истории КПСС / И. В. Русинов. - 1988. - № 9. - С. 36

11. Семичаевский М. А. Борьба КПСС за укрепление МТС и повышение их решающей роли в колхозном производстве (1953-1957 гг.) / М. А. Семичаевский. - М. : Госиздат, 1959. - 130 с.

12. Сталин И. В. Экономические проблемы социализма в СССР. – М. : Госполитиздат, 1952. – 96 с.

13. Хрущёв Н. С. О мерах дальнейшего развития сельского хозяйства СССР: Доклад на Пленуме ЦК КПРС 3 сентября 1953 г. / Н. С. Хрущёв. - М. : Политиздат, 1953. - С. 62-63.

О. Л. Майборода

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ВОЛИНИ ВПРОДОВЖ 1960–1980 РР.

Розвідку присвячено проблемі підготовки кваліфікованих кадрів волинського села в 1960–1980 рр. Доведено, що вся практика підготовки інтелігенції базувалася на системі багатопрофільності, що негативно впливала на її професійні якості.

Ключові слова: Волинське село, кваліфіковані кадри, сільська інтелігенція.

The research is dedicated to the problem of staff preparation of Volyn village in 1960–1980 years. It is cleared up that all the practice of the preparation of intelligentsia was based on the system of multilateral, and that influences negatively to the professional quality

Key words: Volyn village, staff preparation, rural intelligentsia.

Розбудова молоді української держави актуалізувала таке завдання, як відродження села, творення його життєспроможного економічного й соціального потенціалу. Це вимагає критичного осмислення минулого та сучасності, історичного аналізу причин кризи, втрачати селянином відчуття господаря землі, проблем міжнародних відносин, хронічного відставання села від міста, швидкої руйнації сільської поселенської мережі, його депопуляції. На особливу увагу заслуговує проблема культурно-освітнього розвитку, оскільки й донині можна чітко простежити деструктивні тенденції в культурній сфері села.

Історія українського села 1960 – 1980-х рр. доволі широко відображена в науковій літературі. Серед наукових досліджень, присвячених обраній нами тематиці, привертають увагу праці Г. Кривчика. У монографії «Українське село під владою номенклатури у 60–80-і рр. ХХ ст.» автор докладно

описує політичні, виробничі, соціальні, культурні явища і процеси, що відбувалися в українському селі впродовж трьох останніх десятиліть існування тоталітарного режиму в СРСР [1, 192]. Певний інтерес у цьому контексті становить книга П. Панченка і В. Чишка «Українське село на шляхах науково-технічного прогресу: досягнення і прорахунки: 60–80-ті роки» [2, 184]. Ґрунтовний аналіз демографічних чинників занепаду українського села здійснив С. Тимченко [3, 42]. У працях С. Падалки висвітлено проблеми розвитку українського села в історично-державному вимірі [4]. Низка аспектів обраної теми порушена в деяких кандидатських дисертаціях [5, 22]. Зокрема, А. Середя, досліджуючи проблему соціально-культурного розвитку українського села в 60–70 рр. ХХ ст., звертає увагу на зневажливе ставлення з боку всіх без винятку владних структур до сільських закладів освіти й культури. Подібного висновку дійшла й дослідниця М. Воронова. На її думку, партійні органи на словах постійно наголошували на важливому значенні культурно-освітніх установ, а на практиці – не приділяли їм достатньої уваги.

Особливе зацікавлення становить колективна праця «Історія українського селянства», другий том якої містить великий фактичний матеріал з історії села часів «застою» [6, 652]. У роботі доведено історичне значення селянства та його роль у збереженні традицій, культури, що дало змогу здобути незалежність у кінці ХХ ст. Проте більшість досліджень виконано в усеукраїнському контексті. Матеріал з історії волинського села має лише епізодичний та ілюстративний характер, специфіка й особливості розвитку цього регіону не відображені. Отже, автор ставить за мету з'ясувати проблеми кадрового потенціалу та шляхи й методи формування сільської інтелігенції волинського села в період так званого розвинутого соціалізму.

Проблему створення численної армії радянської інтелігенції, вихідців із селян і робітників, активно обговорювали в найвищих ешелонах влади. У звітній доповіді ЦК КПРС ХХІV з іздів партії зазначено, що «чисельність інтелігенції продовжує швидко зростати. Збільшується число наукових працівників, інженерів, техніків, агрономів, учителів і лікарів, а темпи зростання науково-технічної інтелігенції ... перевищують темпи зростання всіх соціальних груп» [7, 2]. Однак збільшення чисельності радянської інтелігенції не могло приховати внутрішніх суперечностей і проблем у цьому соціальному середовищі.

Мережу вищих навчальних закладів, що готували майбутніх фахівців сільського господарства, уніфікували відповідно до організаційної структури аграрного виробництва. Незначні внутрішні реорганізації в чинних закладах загалом не стосувалися основ системи підготовки кадрів. Слід зауважити, що в цілому в республіці не була розроблена чітка стратегія підготовки кадрів, яка відповідала б назрілим вимогам суспільства, зокрема села. Одним із наслідків цього стала суперечність між загальним плануванням і конкретними потребами спеціалістів. Часто обласні й районні управління культури, зважаючи на високу потребу у випускниках культосвітніх училищ, відмовляли в пропозиції вищих

навчальних закладів брати кращих із них до себе на навчання.

Ще на початку 1960-х рр. у руслі виконання Закону про школу система трудових резервів України була перетворена в систему професійно-технічної освіти. Училища механізації сільського господарства реорганізували в сільські профтехучилища, де був затверджений новий, більш тривалий термін навчання з прийомом до училища випускників переважно восьмирічної загальноосвітньої школи. Із середини 1960-х до середини 1980-х рр. ця тенденція, пов'язана з розширенням професійної підготовки молоді, спричинила високі темпи розвитку системи професійно-технічної освіти. Якщо в 1966 р. в УРСР налічували 700 профтехучилищ, де навчалося 285,9 тис. учнів, то в 1985 р. у республіці було 1037 середніх профтехучилищ, де здобували освіту і спеціальність 650 тис. осіб [8, 628].

У 1969 р. ухвалено постанову Ради Міністрів УРСР про перетворення всіх профтехучилищ у навчальні заклади із середньою освітою. Затверджений у 1973 р. закон про народну освіту назвав профтехучилища основною школою професійного навчання молоді. Незважаючи на певні успіхи в цьому напрямку, рівень кваліфікації молодих робітників – випускників профтехучилищ – відставав від вимог сучасного виробництва, від потреб суспільства.

Причина цього явища певною мірою полягала в слабкій матеріально-технічній базі багатьох училищ, недостатній кваліфікації викладацького складу та майстрів виробничого навчання. Не останню роль у цьому відіграли також методи комплектування училищ, куди загальноосвітня школа відправляла учнів із «важких» підлітків. Із 1969 р. у професійній школі розпочалася чергова перебудова, сутність якої полягала у створенні профтехосвітніх навчальних закладів для підготовки робітників із середньою освітою на базі повної, а здебільшого – неповної загальноосвітньої школи.

У справі комплектування училищ було багато недоліків, один із яких – так звана гонитва за «валом». Училища комплектували контингентом без урахування наявності матеріально-технічної бази, хоч це й не розв'язувало кадрової проблеми. Оскільки мережа училищ сільськогосподарського профілю була розгорнута недостатньо, колгоспи й радгоспи змушені були вдаватися до короткотермінових кустарних форм навчання та довіряти техніку малопідготовленим людям.

У 60–80 рр. ХХ ст. існували суттєві проблеми з набором необхідної кількості студентів та учнів до середніх спеціальних навчальних закладів. Це було пов'язане з тим, що випускники сільських шкіл мали гіршу підготовку, ніж випускники міських. Чинна система навчання сільських дітей призводила до того, що сільська молодь могла здобувати освіту переважно з неprestижних професій.

Статистичні показники якісного складу сільських культпрацівників поступово поліпшувалися, проте це не завжди позначалося на якості їхньої роботи. Частина спеціалістів, зокрема з вищою освітою, були в культурі випадковими людьми, ставилися нігілістично до історії свого народу, традицій, власне до культури. Подібно до Володьки Лободи з роману О. Гончара «Собор» вони не поширювали культуру серед людей, а, за словами цього персонажу, «сиділи на культурі».

Національно-культурні традиції для них були не більше ніж декорації «в козацькому стилі» [9, 62].

У процесі підготовки вчителів для села в навчальних закладах використовували низку методичних прийомів, що повинні були наблизити теорію до практики, готувати майбутніх педагогів до роботи в сільських школах. Часописи поширювали досвід роботи факультетів громадських професій, уміщували методичні рекомендації щодо наближення викладання окремих тем до проблем сільського господарства та сприяли формуванню образу передового вчителя-агітатора. Своєрідною формою підвищення кваліфікації сільських учителів, які вже працювали, були так звані естафети, основне завдання яких полягало в організації самоосвіти. У Положенні про естафету під назвою «Організація самоосвіти вчителів» подано графік проведення шкільних педагогічних читань, конференцій тощо, покликаних сприяти фаховому зростанню педагогів. Ківерцівський районний методкабінет для вивчення, узагальнення й поширення найкращого досвіду шкіл у цій сфері в 1970 рр. випускав журнал-естафету, на сторінках якого розміщували зразки планів із самоосвіти, звіти про виставки, диспути, конференції та їхні результати, пропагували досвід учителів і колективів сільських шкіл [10, 2]. Слід зазначити, що формально кількість педагогічних інститутів зростала, чисельність педагогів з вищою освітою збільшувалася. Проте потреби сільських шкіл у вчительських кадрах не були задоволені.

У сільських школах Волині в зазначений період особливо гостро відчувався брак спеціалістів з іноземних мов, історії, хімії, музики, а також із фізичного виховання. Це можна пояснити низкою чинників, серед яких слід назвати насамперед неприбуття вчителів до сільських шкіл за призначенням, навіть незважаючи на жорсткий розподіл молодих спеціалістів; надто високий рівень навчального навантаження сільських учителів; незабезпеченість необхідними побутовими умовами.

Одним із напрямів поліпшення якісного складу сільських учительських кадрів була перепідготовка. Учителі періодично навчалися на курсах при вищих навчальних закладах, причому нерідко в інших областях. Вагому роботу проводили на курсах і семінарах при Інституті вдосконалення кваліфікації вчителів, що діяв у Луцьку. За 1964–1970 рр. на курсах перепідготовлено 2311 осіб, на семінарах – 4520 осіб. У 1968/69 н. р. на місячних курсах при цьому інституті пройшли перепідготовку 583 особи, на двотижневих курсах – 795, на очно-заочних курсах – 102, на постійнодіючих курсах – 831 особа [11, 164].

Варто уточнити, що місцеві органи влади дбали про підвищення кваліфікації не лише вчителів, а й бібліотекарів та інших працівників культурно-освітніх закладів. Таку ж роботу проводили з іншими групами сільської інтелігенції, серед керівних працівників колгоспів і радгоспів. Осіб із вищою освітою на керівних посадах у сільських і селищних Радах області було дуже мало. У 1971 р. із 333 голів виконкомів лише 27 осіб мали вищу освіту, а 306 – середню спеціальну; серед секретарів виконкомів із 329 осіб вищу освіту здобули тільки 4 особи. Серед цих працівників заочно навчалися у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах 56 осіб [12, 150].

У 1975 р. бюро Волинського обкому Компартії України й облвиконком ухвалили спільну постанову про заходи щодо поліпшення організації перепідготовки й підвищення кваліфікації керівних кадрів і спеціалістів колгоспів та радгоспів області. Для підвищення рівня знань та керівників колгоспів при сільськогосподарських технікумах області відкрито чотири заочні відділення. При Горохівському сільськогосподарському технікумі випускники одержували кваліфікацію молодшого агронома й бухгалтера сільськогосподарського обліку, при Володимир-Волинському технікумі механізації сільського господарства – техніка-механіка та техніка-механіка з механізації й електрифікації тваринницьких ферм, при Рожищенському зооветеринарному – ветеринарного фельдшера, при Берестечківському зоотехнікумі – молодшого зоотехніка.

У досліджуваний період в області працювала низка середніх спеціальних закладів, зокрема технікуми: сільськогосподарський, зооветеринарний, гідромеліорації й механізації сільського господарства, гірничо-будівельний, радянської торгівлі, лісовий, а також училища: два педагогічні, медичні, культосвітнє й музичне. У цей час в обласному центрі працювали також вищі навчальні заклади – педагогічний і політехнічний інститути. Для підготовки спеціалістів вищої кваліфікації серед працівників сільського господарства, які мали середню освіту, в області та районах організували набір на заочні відділення у ВНЗ, зокрема у Львівській, Житомирській, Білоцерківській та Уманській сільськогосподарській інститути, Львівській зооветеринарний інститут, Українську сільськогосподарську академію та інші навчальні заклади.

Для формування кадрів сільських клубних установ активних учасників художньої самодіяльності, культпрацівників, талановиту сільську молодь направляли на стаціонарне й заочне навчання до вищих і середніх спеціальних навчальних закладів. Зазвичай, набір таких абітурієнтів (особливо з поліських районів) проходив на пільгових умовах. Під час вступу до культосвітнього училища перевагу надавали абітурієнтам, які мали цільове направлення та для яких були заплановані 30 % місць. Проте не всі випускники поверталися на роботу до села.

Отже, у другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр. політичний курс радянського керівництва вирізнявся очевидним консерватизмом, попри деякі спроби реалізації назрілих перетворень. У країні зберігалася жорстка тоталітарна система, за якої держава намагалася контролювати всіх і все. У 1960–1980-х рр. влада докладала певних зусиль для формування сільської інтелігенції, однак поліпшення її якісного складу відбувалося повільно й не відповідало суспільним потребам. Брак уваги держави до духовних запитів сільського населення, залишкове фінансування сфери культури, недооцінювання ролі зміцнення її матеріальної бази, недоліки в роботі з кадрами породжували суттєві проблеми в культурно-освітньому розвитку села.

1. Кривчик Г. Українське село під владою номенклатури (60–80-ті рр. XX ст.) / Г. Кривчик. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – 192 с.

2. Панченко П. П. Украинское село на путях научно-технического прогресса: достижение и просчеты (60–80-е годы) / П. П. Панченко, В. С. Чижко. – К.: Наукова

думка, 1989. – 184 с.

3. Тимченко С. М. Етносоціальні процеси в українському селі (60–80-ті рр. ХХ ст.): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня д-ра іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / С. М. Тимченко; Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича – Чернівці, 1995. – 42 с.; Тимченко С. М. Українське село: Проблеми етносоціальних змін. 1959–1989 / С. М. Тимченко. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 1995. – 529 с.
4. Падалка С. С. Україна 60–90-х років ХХ століття. Державність в історичній площині тоталітаризму, незалежності / С. С. Падалка. – К.: Ін-т історії України, 2001. – 390 с.
5. Воронова Л. М. Установи культури України у 70–80-ті роки: історико-політичний аспект: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Л. М. Воронова; Дніпропетровський ун-т. – Дніпропетровськ, 1994. – 18 с.; Серета А. М. Проблеми соціально-культурного розвитку українського села: (60–70-ті рр. ХХ ст.): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: 07.00.02 «Всесвітня історія» / Л. М. Воронова; Запорізький ун-т. – Запоріжжя, 1994. – 22 с.
6. Історія українського селянства: Нариси: в 2 т. / [О. В. Андрушук, В. К. Баран, О. М. Веселова та ін.]; В. А. Смолій (відп. ред.); НАН України; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2006. – 652 с.: іл. – Бібліогр.: С. 621–650; Т. 2 – 652 с.: іл.
7. Зоря комунізму, 4 січня 1973 р. – С. 2.
8. Калініченко В. В. Історія України. Частина III: 1917–2003 рр.: підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів / В. В. Калініченко, І. К. Рибалка. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 628 с.
9. Гончар О. Т. Собор. – К., 1989. – С. 62, 78.
10. Державний архів Волинської області. – Ф. 3097. – Оп. 1. – Спр. 275.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 7419.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 8. – Спр. 23.

О. Г. Перехрест

НАЛАГОДЖЕННЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ ПРОТИЕПІЗООТИЧНОЇ РОБОТИ У ТВАРИННИЦЬКІЙ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В 1943 – 1945 РР.

У статті проаналізовано важливий складник у справі відродження тваринницької галузі – налагодження ветеринарної протиепізоотичної роботи. Схарактеризовано заходи щодо відновлення мережі ветеринарних закладів і служб, ліквідації та профілактики хвороб худоби, описано проблеми, труднощі й результати в цій справі.

Ключові слова: ветеринарна протиепізоотична робота, інфекційні хвороби тварин, ветеринарні заклади та служби, ветеринарні працівники, ветеринарні товари.

The article analyzes an important component in the revival of the livestock sector – adjustment veterinary antiepidemiologic work. Consider measures to restore the network of veterinary institutions and services, elimination and prevention of livestock diseases, shows problems, difficulties and results in this case.

Key words: veterinary anti-epizootic work infectious animal diseases, veterinary facilities and services, veterinary officers, veterinary products.

Питання, пов'язані зі станом захворюваності худоби у тваринницькій галузі сільського господарства республіки та з налагодженням ветеринарної протиепізоотичної роботи в 1943 – 1945 рр., одержали певне висвітлення у вітчизняній історіографії [1]. Однак до цього часу відсутні спеціальні публікації, у яких би зазначені питання розглядали спеціально. Їх аналіз необхідний для відтворення реального стану у тваринницькій галузі на початковому етапі відродження аграрної сфери України, це дасть змогу більш повно оцінити проблеми й труднощі, які доводилося долати українським аграріям, відновлюючи цю важливу галузь економіки села. З огляду на викладене вище, автор публікації ставить за мету схарактеризувати стан із захворюванням худоби та заходи з налагодження ветеринарної протиепізоотичної роботи в 1943 – 1945 рр. Об'єкт вивчення – аграрна сфера республіки 1943 – 1945 рр., предмет – стан і налагодження роботи з ліквідації захворюваності тварин.

Важливим складником у справі відродження тваринницької галузі було налагодження ветеринарної протиепізоотичної роботи. Під час окупації та в перші місяці після визволення областей республіки поширилися такі інфекційні хвороби тварин, як короста, захворювання коней на сап і чума птиці. Крім цього, частими стали захворювання коней на енцефаломієліт (улітку й восени хвороба охопила північні та центральні лісисто-заболочені райони), мит, піроплазмоз і нагальоз (в усіх лісових районах), корів і волів – на ящур, свиней – бешиху. Усього ж у цей період на території республіки були зафіксовані випадки захворювання тварин на 26 інфекційних хвороб. Особливо загрозливою була ситуація із захворюванням птиці на чуму. У 1944 р. лише в колгоспах від неї загинуло 783 121 шт. птиці, а під час локалізації її вогнищ передчасно забили 339 096 шт. птиці, тобто загальні втрати становили понад 1 млн 122 тис. шт. [2, 40]. Великою була й захворюваність і загибель тварин від незаразних хвороб.

Уже відразу після визволення в регіонах республіки вживали термінових заходів щодо відновлення мережі ветеринарних закладів і служб, вивчали епізоотичний стан, проводили планові роботи з ліквідації та профілактики заразних хвороб худоби. Так, зокрема, завдяки оперативним і рішучим заходам у багатьох регіонах локалізували та швидко ліквідували ящур, не допускали подальшого поширення інших інфекційних хвороб, організували лікування хворих тварин. Щоправда, не в усіх випадках це давало позитивний кінцевий результат, тому нерідко доводилося терміново вживати рішучих заходів, щоб здолати епідемію.

Однак у справі ветеринарного забезпечення галузі були великі проблеми. Насамперед не вистачало кваліфікованих ветеринарних працівників. Так, наприклад, на території 10 лівобережних областей станом на 1 лютого 1944 р. працювало всього 315 ветлікарів, проти 958 у 1941 р., та 740 ветфельдшерів, проти 8661 у 1941 р. [3, 240]. Унаслідок цього в багатьох районах було лише по 2–3 ветфельдшери. На роботі ветпрацівників із проведення протиепізоотичних та профілактичних заходів негативно позначалося те, що